

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТРАНСПОРТНОЙ МЕДИЦИНЫ

ACTUAL PROBLEMS OF TRANSPORT MEDICINE

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСПОРТНОЇ МЕДИЦИНИ

ISSN 1818-9385 (print)

ISSN 1818-9385 (online)

- **окружающая среда**

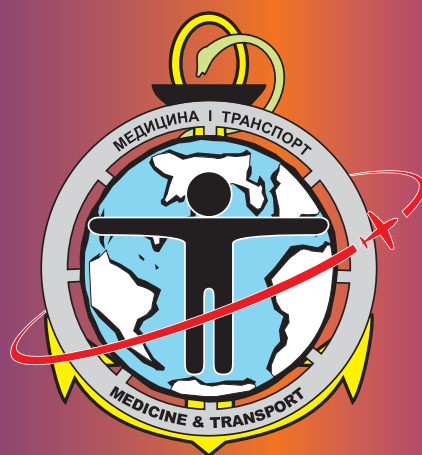
навколишнє середовище
environment

- **профессиональное**

здоровье
професійне здоров'я
occupational health

- **патология**

патологія
pathology

2023

№ 1-2 (71-72)

Медицинский научный журнал

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСПОРТНОЇ МЕДИЦИНИ:

навколишнє середовище; професійне здоров'я; патологія

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Засновники: Український науково-дослідний інститут медицини транспорту Міністерства охорони здоров'я України та Фізико-хімічний інститут ім. О.В.Богатського Національної Академії наук України

№ 1-2 (71-72), 2023 р.
Заснований у серпні 2005 р.

Журнал є офіційним виданням Українського наукового товариства патофізіологів

Головний редактор	д.м.н. А.І.Гоженко	The editor-in-chief	A.I.Gozhenko
Науковий редактор	д.б.н. О.Г.Пихтєєва	The scientific editor	E.G.Pykhtieieva
Відповідальний секретар	к.б.н. Д.В.Большой	The responsible secretary	D.V.Bolshoy

Редакційна колегія

PhD П.Бартік (Словакія), PhD Н.С.Бадюк (Україна), д.м.н. Є.П.Белобров (Україна), PhD Е.А.Бормусова (Ізраїль), д.м.н. Р.С.Вастьянов (Україна), д.м.н. Л.І.Власик (Україна), д.м.н., чл.-кор. НАМНУ М.Р.Гжеготський (Україна), акад. НАМНУ, д.б.н. М.Я. Головенко (Україна), д.м.н. В.С.Гойдик (Україна), д.м.н. О.В.Горша (Україна), д.м.н. В.Жуков (Польща), д.м.н. С.В.Зяблицев (Україна), д.м.н. Л.А.Ковалєвська (Україна), д.м.н., чл.-кор. НАМНУ М.О.Колісник (Україна), д.м.н. М.О. Клименко (Україна), д.б.н. І.А.Кравченко (Україна), д.м.н. Б.А.Насібуллін (Україна), д.м.н. Б.В.Панов (Україна), д.б.н. О.Г.Пихтєєва (Україна), д.м.н., чл.-кор. НАМНУ М.Г.Проданчук (Україна), д.б.н. Е.М.Псядло (Україна), д.м.н., М.С.Переда (Україна), д.м.н., д.м.н. Р.Мускієта (Польща), д.м.н. А.Рзаєва (Азербайджан), д.м.н. І.В.Савицький (Україна), д.м.н. І.В.Сергета (Україна), д.м.н., акад. НАМНУ А.М. Сердюк (Україна), д.м.н. Д.Г.Ставрев (Болгарія), д.м.н. А.Н.Стоянов (Україна), д.м.н., акад. НАМНУ, чл.-кор. НАНУ І.М.Трахтенберг (Україна), д.б.н. Третякова О.В., д.м.н. К.Ш.Шайсултанов (Казакстан), д.м.н. К.О.Шаріпов (Казакстан), PhD К.Л.Шафран (Великобританія), д.м.н. В.В. Шевляков (Білорусь), д.м.н. О.М.Шевченко (Україна), д.м.н. В.В.Шухтін (Україна), д.м.н., акад. НАМНУ О.П.Яворовський (Україна)

Editorial board

P.Bartik (Slovakia), N.S.Baduk (Ukraine), Ye.P.Belobrov (Ukraine), E.A. Bormusova (Israel), R.S.Vastyanov (Ukraine), L.I.Vlasik (Ukraine), M.R.Gzhegotzky (Ukraine), N.Ya.Golovenko (Ukraine), V.S.Gojdyk (Ukraine), O.V.Gorsha (Ukraine), V.Zhukov (Poland), S.V.Ziablitsev (Ukraine), L.A.Kovalevskaya (Ukraine), M.O.Kolosnyk (Ukraine), M.A.Klymenko (Ukraine), I.A.Kravchenko (Ukraine), B.A.Nasibullin (Ukraine), B.V.Panov (Ukraine), E.G.Pykhtieieva (Ukraine), N.G.Prodanchuk (Ukraine), E.M.Psiadlo (Ukraine), M.S.Regeda (Ukraine), R.Muszkietta (Poland), A.Rzayeva (Azerbaijan), I.V.Savytskyi (Ukraine), V.Sergeta (Ukraine), A.M.Serdyuk (Ukraine), D.G.Stavrev (Bulgaria), A.N.Stoyanov (Ukraine), Al.M.Trakhtenberg (Ukraine), Tretyakova E.V. (Ukraine), K.Sh.Shaisultanov (Kazakhstan), K.O.Sharipov (Kazakhstan), K.L.Shafran (Great Britain), V.V.Shevlyakov (Belarus), Shevchenko O.M. (Ukraine), V.V.Shukhtin (Ukraine), O.P.Yavorovsky (Ukraine)

3

Адреса редакції: вул. Канатна, 92, 65039, м. Одеса, Україна Тел.: +380-50-988-98-94, +380-48-753-18-04 E-mail: med_trans@ukr.net	The address of editorial office: Kanatnaya str., 92, 65039, Odessa, Ukraine Phone: +380-50-988-98-94, +380-48-753-18-04 E-mail: med_trans@ukr.net
--	---

Журнал зареєстрований Держкомітетом по телебаченню та радіомовленню України
31 травня 2005 р. Свідоцтво: серія KB № 9901
ISSN 1818-9385 (print.), ISSN 1818-9393 (online)

The Journal is registered by the State Committee on TV and broadcasting of Ukraine
May 31, 2005. The certificate: series KB № 9901
ISSN 1818-9385 (print.), ISSN 1818-9393 (online)

Рукописи не повертаються авторам. Відповідальність за достовірність та інтерпретацію даних несуть автори статей. Редакція залишає за собою право скорочувати матеріали по узгодженню з автором.

Manuscripts are not returned to the authors. Authors bear all responsibilities for correctness and reliability of the presented data. Edition retains the right to reduce the size of the materials in agreement with the author.

Журнал внесений до переліку видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з біології та медицини (Категорія «Б», наказ міністра науки і освіти України № 886 від 02.07.2020)
Журнал зареєстрований в міжнародній наукометричній базі Scopus (Польща)

Роботи, що представлені в цьому номері, рекомендовані до друку Редакційною колегією журналу після сліпого рецензування

Періодичність — 4 рази на рік
Передплатний індекс 95316
Адреси електронної версії:

<http://apmt.com.ua/>; <http://www.medtrans.com.ua/>; http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Aptm/texts.html

© Науковий журнал „Актуальні проблеми транспортної медицини”, 2005 р.

Підписано до друку 13.02.2023 р. Гарнітура Pragmatica. Формат 64x90 / 8. Друк офсетний. Ум. печ. лист. 15,2.
Надруковано з готового макету в друкарні "ART-V", м. Одеса, вул. Комітетська, 24А.

Зміст:		Content:
НІМОТОП ТА РІОДИПІН ПРИГНІЧУЮТЬ СУДОМНІ РЕАКЦІЇ ЗА УМОВ КІНДЛІНГ-ІНДУКОВАНОЇ МОДЕЛІ ЕПІЛЕПТОГЕНЕЗУ — Вастьянов Р.С.	272	NIMOTOP AND RIODIPIN SUPPRESS SEIZURES IN CONDITIONS OF THE KINDLING MODEL OF EPILEPTOGENESIS — <i>Vastyanov R.S.</i>
ОСОБЛИВОСТІ ЕНЗИМНОЇ ЛАНКИ АНТИОКСИДАНТНОГО ЗАХИСТУ НИРОК ЩУРІВ РІЗНОГО ВІКУ ЗА УМОВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ КРАНІОСКЕЛЕТНОЇ ТРАВМИ — <i>Гоженко А. І., Сушко Ю. І., Гудима А.А., Зачепа О. А.</i>	279	PECULARITIES OF ENZYMATIC PATHWAY OF ANTIOXIDANT PROTECTION IN KIDNEYS OF RATS OF DIFFERENT AGE IN CASE OF EXPERIMENTAL CRANIOSKELETAL INJURY — <i>Gozhenko A. I., Sushko Yu.I., Hudyma A. A., Zachepa O. A.</i>
ВПЛИВ НЕЗБАЛАНСОВАНОГО ЖИРОВОГО ХАРЧУВАННЯ НА СТАН ФЕРМЕНТНИХ СИСТЕМ НИРОК — <i>Гоженко А.І., Степан В.Т., Федорук О.С., Доцюк Л.Г., Степан Б.Т.</i>	291	THE INFLUENCE OF UNBALANCED FAT NUTRITION ON THE STATE OF ENZYME SYSTEMS OF THE KIDNEYS — <i>Gozhenko A.I., Stepan V.T., Fedoruk O.S., Dotsyuk L.H., Stepan B.T.</i>
Історія медицини	299	History of Medicine
ВНЕСОК АКАДЕМІКА МИХАЙЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧА ЯСИНОВСЬКОГО В МЕДИЧНУ НАУКУ, ПРАКТИКУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА ПЕДАГОГІКУ. ЗНАЧЕННЯ ЙОГО РОБОТ У СУЧАСНІЙ КЛІНІЧНІЙ МЕДИЦІНІ — Вастьянов Р.С., Гуркалова І.П., Кузьменко І.А.	299	THE CONTRIBUTION OF ACADEMICIAN MYKHAILO OLEKSANDROVYCH YASYNOVSKYI TO MEDICAL SCIENCE, HEALTH PRACTICE AND PEDAGOGY. THE SIGNIFICANCE OF HIS WORKS IN MODERN CLINICAL MEDICINE — <i>Vastyanov R.S., Gurkalova I.P., Kuzmenko I.A.</i>
Правила для авторів	309	Rules for authors

Історія медицини

History of Medicine

УДК 06.091.5:061.3:61-057.875

DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7618019>

**ВНЕСОК АКАДЕМІКА МИХАЙЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧА
ЯСИНОВСЬКОГО В МЕДИЧНУ НАУКУ, ПРАКТИКУ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я ТА ПЕДАГОГІКУ. ЗНАЧЕННЯ ЙОГО РОБОТ У
СУЧАСНІЙ КЛІНІЧНІЙ МЕДИЦІНІ**

Вастьянов Р.С., Гуркалова І.П., Кузьменко І.А.

Одеський національний медичний університет, rvastyanov@gmail.com

**ВКЛАД АКАДЕМІКА МИХАЙЛА АЛЕКСАНДРОВИЧА
ЯСИНОВСКОГО В МЕДИЦИНСКУЮ НАУКУ, ПРАКТИКУ
ЗДРАВООХРАНЕНИЯ И ПЕДАГОГИКУ. ЗНАЧЕНИЕ ЕГО РАБОТ
В СОВРЕМЕННОЙ КЛИНИЧЕСКОЙ МЕДИЦИНЕ**

Вастьянов Р.С., Гуркалова И.П., Кузьменко И.А.

Одесский национальный медицинский университет, rvastyanov@gmail.com

**THE CONTRIBUTION OF ACADEMICIAN MYKHAILO
OLEKSANDROVYCH YASYNOVSKYI TO MEDICAL SCIENCE,
HEALTH PRACTICE AND PEDAGOGY. THE SIGNIFICANCE OF HIS
WORKS IN MODERN CLINICAL MEDICINE**

Vastyanov R.S., Gurkalova I.P., Kuzmenko I.A.

Odessa National Medical University, rvastyanov@gmail.com

299

Summary/Резюме

The biographical article tells about the outstanding scientist-therapist, the organizer of the rheumatology service in Ukraine, the founder of the national school of rheumatologists, who was engaged in the study of the pathogenesis of difficult-to-diagnose forms of rheumatism, their prevention and treatment, academician Mykhailo Oleksandrovych Yasinovskyi.

Key words: *Yasinovskyi M.O., rheumatology, Ukraine*

Биографическая статья рассказывает о выдающемся ученом-терапевте, организаторе ревматологической службы в Украине, основателе отечественной школы ревматологов, который занимался вопросами изучения патогенеза трудно диагностируемых форм ревматизма, их профилактикой и лечением, академика Михаила Александровича Ясиновского.

Ключевые слова: *Ясиновский М.А., ревматология, Украина*

Біографічна стаття розповідає про видатного вченого-терапевта, організатора ревматологічної служби в Україні, засновника вітчизняної школи ревматологів,

який займався питаннями вивчення патогенезу форм ревматизму, що важко діагностуються, їх профілактикою та лікуванням, академіка Михайла Олександровича Ясиновського.

Ключові слова: Ясиновський М.О., ревматологія, Україна

Видатний вчений-терапевт, організатор ревматологічної служби в Україні, засновник вітчизняної школи ревматологів, який займався питаннями вивчення патогенезу форм ревматизму, що важко діагностуються, їх профілактикою та лікуванням, розпочинав свою наукову діяльність як студент медичного факультету Новоросійського університету у видатного патофізіолога В.В. Вороніна - *«...чудової людини, блискучого вченого, мудреця в науці – і з тих пір вже не переставав тягнутися до нього як до вчителя та друга і пишатися приналежністю до славної воронінської школи»*. Так пізніше згадував сам М.О. Ясиновський (1970 р.). Що являла собою ця «слава воронінська школа» і які є результати тісної співпраці з нею?

На кафедрі патологічної фізіології у місті Одеса на той час, поряд з актуальними теоретичними проблемами, розроблялися важливі питання практичної медицини, що приваблювало не лише теоретиків, але й практиків. Досить назвати великих учених і практичних діячів медицини, які працювали в той період, - О.О. Богомольця, В.П. Філатова, Л.Ф. Дмитренка, Є.Є. Маловічка, В.К. Стефанського.

За всього різноманіття наукових проблем, вирішуваних на кафедрі під безпосереднім науковим керівництвом професора В.В. Вороніна, розглядалася проблема реактивності організму та її роль у розвитку, клінічній маніфестації та виходу захворювань. І тоді М.О. Ясиновський вивчив явища еміграції лейкоцитів у слизову оболонку ротової порожнини і розробив метод послідовних промивань слизової оболонки порожнини рота, який досить точно відображав стан загальної реактивності організму та

її зміни при різній патології. Цей напрямок досліджень можна розглядати як окремий випадок дослідження в клінічній патофізіології, оскільки зміна еміграції лейкоцитів у ротовій порожнині характеризує стан всього організму як у нормі, так і при патології, і є більш надійним та ранішнім показником, що виявляє зміни в організмі, включаючи глибоко розташовані вогнища ураження. Звичайно, цей тест, в силу своєї простоти і нешкідливості, широко використовувався для діагностики стертих форм ревматизму, що приховано протікають, а також різних інших захворювань (пародонтоз, гайморити, дизентерія). Підсумком цих досліджень стали монографія М.О. Ясиновського «До фізіології, патології та клініки слизових оболонок» (1931) та ціла серія дисертаційних робіт та великих наукових досліджень самого М.О. Ясиновського та його учнів.

Запропонований М.О. Ясиновським метод послідовних промивань слизових оболонок, що характеризує життєздатність і активність поліморфноядерних лейкоцитів, відображав захисний стан організму та його реактивність і був використаний більш ніж у 400 опублікованих працях і 50 дисертаціях, які були виконані в галузях внутрішніх хвороб, ревматології, стоматології, оториноларингології, офтальмології, урології та курортології. Крім того, його використовували у дослідженнях фізіолога, патофізіолога, фармаколога, рентгенолога, гігієністи...

Нестандартним, новим та оригінальним у підході робіт Михайла Олександровича та його учнів була оцінка адаптивних сил організму за умов розвитку хвороби та динаміки їх відновлення, у міру використання різних методів

лікування. Як писав В.В. Воронін у 1934 році, оцінюючи наукову працю М.О. Ясиновського, «...праця була вмiлою та ефективною. Спiрне питання про походження слинних тiлець вирішено остаточно i до очевидності переконливо. Створений Ясиновським простий та надійний спiсiб для відкриття початкових стадiй патологiчних змiн, дозволив знайти новi факти та перевірити деякi попереднi у галузi фiзiологiї, патологiї та клiнiки слизових оболонок».

Яскравим пiдтвердженням змiн реактивності, що оцiнюються за здатністю лейкоцитiв емигрувати, була виконана Артемом Єпiфановичем Золотарьовим кандидатська дисертацiя: «Емиграцiя лейкоцитiв у хворих iз захворюваннями кровотворного апарату та її змiни при переливанні кровi та її компонентiв» (1967 р.), на захистi якої Інна Павлiвнi Гуркалова була офiцiйним опонентом. У роботi було показано, що емиграцiя лейкоцитiв у слизову оболонку порожнини рота повнiстю вiдображає динамiку загального стану органiзму, а при гострому мiєлоiдному лейкозi вона вiдсутня, тодi як при хронiчному перебiгу лейкоемiї – знижена.

Виявилось, що така реакцiя лейкоцитiв є дуже чутливим показником змiни загального стану органiзму, завдяки якому можна робити прогнози. Так, при сприятливому перебiгу захворювання, емиграцiя лейкоцитiв залишається одному рiвнi, а при загостреннi захворювання – супроводжується рiзким спадом, до повного зникнення. З iншого боку, ця реакцiя досить чiтко спостерiгалася i при гемотрансфузiї. Переливання кровi, еритроцитарної суспензiї та маси, спричиняло виражену дiю, що посилює емиграцiю лейкоцитiв, тодi як плазма не впливає на емиграцiю лейкоцитiв. Цiкаво, що при агранулоцитозi, коли з периферичної кровi зникають нейтрофiли, переливання лейкоцитарної маси не сприяє появі емиграцiї лейкоцитiв, що

свiдчить про те, що емиграцiя вiдбувається лише за рахунок власних життєздатних лейкоцитiв. Тому при вливанні цiєї ж суспензiї при лейкопенiї, тромбоцитопенiї, при яких емиграцiя присутня, спостерiгався стимулюючий ефект. Таким чином, було доведено, що емиграцiя лейкоцитiв та їх здатність до фагоцитозу, «пожиранню» чужорiдних агентiв, включаючи мiкроорганiзми, є одним iз найважливиших показникiв реактивності органiзму, його здатності реагувати та захищатися.

У 1932 році була запропонована проба Бухштаба-Ясиновського, що показує стан хворого на ревматизм. Суть реакції полягає у появі *гемоклазичного кризу* – зниження загальної кількості лейкоцитів у периферичній крові після охолодження лiктьового суглоба хлоретиллом. Проба ще раз пiдтвердила, що саме лейкоцити як один з найважливиших показникiв реактивності швидко реагують на вплив факторiв зовнiшнього середовища.

Талант вченого, лiкаря-клiнiциста М.О. Ясиновського дозволив йому розпiзнати i одним з перших описати своєрiднi, важко дiагностованi клiнiчнi форми ревматизму, тифоподiбнi, що протiкають за типом сепсису, абдомiнальнi, стравохiднi тощо. Бiльш того, вiн писав працi з патологiї кровi. Вiн описав рiдкiсну форму лейкозу – хлорому. Вивчав змiни кровi при остеомiєлiтах, з публiкацiєю матерiалу у великiй медичнiй енциклопедiї, що включає ряд роздiлiв – «Лейкоцити», «Лейкоцитарна формула», «Лейкоцитоз», «Лейкопенiя», «Полiцитемiя».

Водночас метод послiдовних промивань дозволив дослiдити протизапальну активнiсть багатьох лiкiв, що використовуються у рiзних дозуваннях та способах впливу. Багато послiдовникiв Михайла Олександровича Ясиновського вивчали дiї нейротропних, антимiкробних, в'язучих, гормональних i протирев-

матичних препаратів, що використовуються в терапії хворих на атеросклероз, ураження печінки та жовчних шляхів тощо. Це давало можливість відпрацювати раціональний підхід до вибору тактики лікування з урахуванням реакції хворого та особливостей перебігу патологічного процесу. Завдяки такому підходу, клініка, яку очолював М.О. Ясиновський, протягом багатьох років була базою фармакологічного комітету Міністерства Охорони Здоров'я СРСР з випробування нових фармакотерапевтичних засобів.

Метод М.О. Ясиновського отримав широке застосування і для оцінки кількісних відмінностей у реакції організму на фізіо- та бальнеотерапевтичні процедури у хворих з ревмоартритом та допоміг розробити та впровадити найбільш ефективну патогенетичну терапію та профілактику ревматизму. Заслуга М.О. Ясиновського як вченого, клініциста-теоретика полягає в тому, що він завжди глибоко вивчав сутність патогенетичних механізмів розвитку хвороби та використовував ці знання не лише для успішного лікування, але й для профілактики можливих ускладнень та повторного рецидивування процесу. Це можливо лише за рахунок підвищення реактивності організму, його фізіологічної системи сполучної тканини (ФССТ), що забезпечує специфічний та неспецифічний захист.

Ідеї про захисні сили організму та провідна роль сполучної тканини в розвитку патологічних процесів в організмі людини панували тоді на кафедрі патофізіології Новоросійського (Одеського) медичного інституту у ті далекі двадцяті роки ХХ століття, коли М.О. Ясиновський осягав ази мудрості науки у професора В.В. Вороніна. До речі, до нього на цій же кафедрі молодий О.О. Богомолець також перейнявся цими ідеями і, будучи згодом академіком і всесвітньо відомим ученим, зробив

гідний внесок у концепцію ролі сполучної тканини в реактивності, і запропонував антиретиккулярну цитотоксичну сироватку для її стимуляції. Тоді, в 1929 році, О.О. Богомолець писав: «*функціональна єдність активних клітинних елементів ФССТ, поширених по всьому організму – виняткова, за амплітудою їх фізіологічної акомодатії, разом з суворю гістологічною і фізіологічною детермінованістю їх реакцій на різноманітність подразника підтверджується при вивченні різних форм запалення, регенерації (нагноєння ран), резорбції некротичних вогнищ, руйнування еритроцитів*» [1]. Тим часом, враховуючи особливий характер ураження суглобів при ревматизмі, «летючість», повну ліквідацію суглобових змін після лікування, залишкову поліартралгію при зміні погоди, а також, схильність до повторного рецидивування процесу, це вимагало постійного контролю, стимуляції та підтримки реактивності організму, що є дуже актуальним і сьогодні.

За допомогою методу послідовних промивань Михайло Олександрович Ясиновський приділяв велику увагу вивченню курортних факторів, дав наукове обґрунтування діатермії, лиманотерапії та іншим факторам, досліджував десенсибілізуючу дію лікувальної грязі. У 1959 році в Одеському науково-дослідному інституті курортології ним було створено відділ ревматології, де почали проводити спеціальні дослідження щодо профілактичного застосування курортних факторів при ревматизмі. Комбінований метод з використанням грязьових аплікацій у чергуванні з вуглекислими ваннами, дозволив застосовувати їх у серцево-судинних хворих на ревматичний генез. Отримані дані використовуються і сьогодні для профілактики патології та стимуляції реактивності організму.

Так все ж таки, чому сполучна тканина визначає реактивність? Тому що вона має універсальність, оскільки утво-

рює строму внутрішніх органів, основу шкіри, серозної та синовіальної оболонки, зв'язки, сухожилля, апоневрози, оболонки м'язів та нервів, ендотелій судин. Отже, елементи сполучної тканини приймають участь в утворенні зовнішніх та внутрішніх (гістогематичних) бар'єрів. Разом із цим сполучній тканини, її клітинам та міжклітинним компонентам властива гетерогенність. Три типи її клітин - фібробласти, гістіоцити (тканинні базофіли), гладкі клітини - здатні до розмноження та диференціювання, завдяки цьому одночасно в органі можуть бути клітини різного ступеня зрілості та функціональної активності (наприклад, у кістковому мозку, моноцитарний ряд - стовбурові, монобласти, моноцити). Ця особливість сполучної тканини визначає універсальність її функцій - пластичної, захисної, трофічної, опорної та морфогенетичної.

Крім того, загальні властивості, характерні для сполучнотканинних клітин (секреція колагену, еластину, ретикуліну та багатьох глікопротеїнів, мукополісахаридів) визначають робочу архітектоніку органу, є спеціалізованими та трофічним апаратом. Так, з робіт Н. Нуден і співавторів, у ЦНС клітини глії забезпечують нервову клітину метаболічно важливими хімічними сполуками, які необхідні синтезу білків нейронів (наприклад, РНК) [5]. Деякі клітини сполучної тканини відносяться до своєрідних «біолабораторій», які синтезують біологічно активні речовини, як, наприклад, гладкі клітини і, таким чином, забезпечують протизапальний ефект.

Глибоке знання і розуміння патофізіологічних порушень в патології дозволили М.О. Ясиновському раніше за інших проникнути в початкові стадії патологічних змін. Він одним з перших почав вивчати стан легеневого апарату у хворих ревматизмом, а також ерозивно-виразкові і запальні процеси в шлунку і кишечнику, включаючи пряму кишку.

Його метод допоміг розпізнати і дати клінічну оцінку пошкоджень товстої кишки при уремії, аліментарній дистрофії, глистяних і паразитарних інвазіях. Результати дослідження лягли в основу класифікації симптоматичних шлунково-кишкових виразок, запропонованої М.О. Ясиновським і Н.О. Остапчуком на Всесоюзному з'їзді гастроентерологів (1973 р.). Разом з представниками інших терапевтичних клінік, І.Р. Лернером та І.М. Ганджою, М.О. Ясиновський написав монографію «Пошкодження легенів при ревматизмі і деяких алергічних захворюваннях» (1969 р.).

А в 1972 році за ініціативою Михайла Олександровича Ясиновського І.П. Гуркалова опанувала найдостовірніші методи функціонального дослідження легенів в Центральному інституті удосконалення лікарів. Наслідком цього було дослідження під його керівництвом співробітниками кафедри патологічної фізіології Одеського медичного інститут ім. М.І. Пирогова стан легеневого апарату в 600 хворих з інфекційним неспецифічним ревматоїдним артритом, що висвітлено в збірці «Ревматизм та інші колагенові хвороби» (1972 р.). У той же час з'ясувалося, що зміни в легенях і плеврі у хворих, які страждають на артрит, розвивалися, як правило, поступово, без чіткого початку клінічного процесу і часто виявлялися знахідкою при рентгенологічному обстеженні. Різні прояви з боку легких були відзначені у 31%. Найчастіше це були прояви емфізема, емфізема легенів зі спайками або пневмосклерозом. У деяких пацієнтів розвиток типового ексудативного плевриту або бронхопневмонії супроводжувався загостренням поліартриту. Отримані дані призвели до висновку і підтвердили, що за умов ревматоїдного артрити навіть у молодих людей (84% обстежених пацієнтів віком від 21 до 60 років, 16% - понад 60 років) є зміни в сполучній тканині легень та всієї дихаль-

ної системи, що слід враховувати при ранньому виявленні та своєчасному лікуванні.

Наша спільна робота з клінікою Михайла Олександровича Ясиновського нагадувала стиль його роботи у лабораторії професора В.В. Вороніна. Повна віддача та об'єктивність отриманих даних. Велику роль його роботах грало осмислення механізму застосовуваних лікарської та фізіотерапевтичної терапії та пошук нових ефективних методів лікування. В результаті порівняльних досліджень, проведених М.О. Ясиновським та його співробітниками, було встановлено, що найбільш виражений нормалізуючий вплив на клініко-імунологічні показники має протиревматична терапія у поєднанні з антибіотиками, потім кортикостероїди в комбінації з нестероїдними препаратами, ацетилсаліцилова кислота, і, нарешті, піразолонові похідні, які в поєднанні з кортикостероїдами найбільшою мірою і в найкоротші терміни нормалізують сполучну тканину.

Разом з тим, основні аспекти розробки проблем лікарської терапії ревматизму, уражень суглобів та інших ускладнень стали предметом повідомлень на європейських та всесвітніх ревматологічних конгресах (Стамбул, Стокгольм, Берн, Бухарест, Лісабон, Брайтон тощо) та на міжнародному конгресі з гастроентерології в Празі. Ці питання узагальнені в монографії М.О. Ясиновського та співробітників «Противоревматичні засоби» (Київ, 1972) у розділі «Ревматизм» та у збірнику «Посібник з внутрішніх хвороб». У монографії «Саліцилати», започаткованій М.О. Ясиновським та закінченій вже його учнями, значне місце також відведено питанням застосування цих препаратів у ревматології.

Михайло Олександрович Ясиновський мав високу чуйність, рідкісну доброзичливість, неформальний підхід до хворого. Він був не лише вчений лікар, а й чудовим педагогом та лекто-

ром. Його лекції для студентів та лікарів завжди супроводжувалися демонстрацією хворих. Він говорив студентам і лікарям-початківцям: *«Пам'ятайте, що перед вами жива людина - не матеріал для досліджень, а ранима особистість, з тонкою складною психологією, яка прагне висновку лікаря з душевним трепетом»*.

У період епідемії висипного тифу в Одесі на початку 20-х років ХХ століття в лікарнях не вистачало санітарів. Тоді М.О. Ясиновський сам переносив хворих, ризикуючи заразитися, і він заразився. Було навіть зафіксовано клінічну смерть. Але, на щастя, його організм витримав це випробування. І в той період загинули багато медичних працівників, і на згадку про них Ясиновський написав вірш «Загиблим товаришам» (1922 р.), який закінчувався наступним абзацом:

*«..неумолим закон момента
Не стало многих лучших сил
И все длиннее вьется лента
Недавно выкопанных могил»*.

Свій поетичний дар він широко використовував і перед абітурієнтами, і перед студентами Медичного університету ім. М.І. Пирогова, що закінчували навчання. Це була талановита людина, яка любила музику, поезію, літературу, історію, грецьку та римську культуру. Він листувався з відомим академіком-офтальмологом В.П. Філатовим, який теж любив поезію, живопис та мистецтво.

Сьогодні вивчення особистості та наукової спадщини академіка Михайла Олександровича Ясиновського має велике значення, оскільки менталітет періоду ринкових відносин, що змінився, відсунув на другий план моральні та людські якості лікаря і навіть професора, а наукова технологічна база, заснована на досягненнях фундаментальних наук, що забезпечують прогрес розвитку медицини, виявилася дуже слабкою. На

жаль, властиві лікарському стану висока культура, інтелігентність та морально-етичні стандарти останніми роками дуже постраждали і в окремих випадках повністю зникли або знаходяться на порозі зникнення, і тому вкрай необхідно приділяти більше уваги як попередникам, так і сучасникам, які прославили теоретичну та практичну медицину своїм розумом, працею, напруженою роботою та людяністю.

У цьому сенсі дуже цікаві написані ще 1999 році сином видатного вченого Олександром Михайловичем Ясиновським «штрихи до портрета батька». Олександр Михайлович Ясиновський не пішов стопами діда та батька по медичній лінії. У 1959 році він закінчив Одеський політехнічний інститут, потім аспірантуру в Одеському інституті інженерів морського флоту (1962-1965 р.р.), де викладав понад 40 років, а з 1994 року працював у Національній інженерній академії України. Є професором, член-кореспондентом НАУ. Він пише, що *«щастя стикатися і працювати з чудовими вчителями, помножене на обдарованість та працелюбність, дозволили батькові досягти професорської майстерності»*. Цей професіоналізм допоміг М.О. Ясиновському під час Другої світової війни у складній, напруженій обстановці, що склалася на Чорноморському театрі воєнних дій, включитися в роботу медичної служби, швидко освоїтися зі специфікою флотських медиків і успішно здійснювати роботу флагманського терапевта.

Слід зазначити, що не лише статті, а й книги, присвячені пам'яті М.О. Ясиновського, видавалися і продовжують видаватися в наш час. В них відтворюються спогади про Одесу періоду визволення та відновлення під час та після Другої світової війни, коли М.О. Ясиновський був флагманським терапевтом Чорноморського Флоту, полковником медичної служби, заслуженим діячем

науки УРСР, академіком. Як справжній одесит у третьому поколінні, з величезною радістю та болем він вдивлявся в *«...хоч зруйноване і поранене, але таке близьке і знайоме»* рідне місто, побачене ним через 2,5 роки після початку цієї страшної війни.

І тут же, виконуючи всі свої обов'язки, пов'язані з військовою службою, Михайло Олександрович вважав своїм обов'язком якнайшвидше відновити діяльність Одеського наукового товариства лікарів-терапевтів. І разом із професором В.К. Стефанським було складено план. Робота розпочалася у червні, а у квітні 1945 року відбулася урочиста конференція, присвячена річниці визволення Одеси. Тематика доповідей була актуальною на той час – питання інфекційної жовтяниці, дизентерії, застосування сульфаніламідних препаратів та ін.

Цікаві відомості про одеську династію Ясиновських представлені у статті сина та дружини сина Ясиновських, в нарисі «Сім'я Ясиновських», на честь 115-річчя від дня його народження. Члени родини Ясиновських не є медиками, за винятком правнучки Вікторії Ясиновської, яка у 2022 році закінчила Одеський національний медичний університет. Чудова молода дівчина, працює, широко освічена, обрала медицину. Побажаємо їй майбутніх успіхів на важкій та відповідальній ниві медичної науки та практики. Разом з тим, сім'я Ясиновських трепетно ставиться до пам'яті Михайла Олександровича, приймає активну участь у збиранні інформації від тих, хто особисто знав та працював із ним.

Велика заслуга у збереженні пам'яті про Ясиновського належить доценту О.Я. Тягай, яка протягом багатьох років активно збирає інформацію не лише про його науково-дослідну, педагогічну, громадську діяльність, але будучи поетом, а не лише лікарем, доцентом ка-

федри пропедевтик внутрішніх хвороб, сама створювала чудові сторінки про поетичний дар М.О. Ясиновського, що знайшло відображення у збірнику «Обрії пам'яті» (Одеса, 2015 р.).

На честь 115-річчя від дня народження академіка М.О. Ясиновського у 2014 році перевидається книга його найближчих, багаторічних співробітників, видана у 1977 році «М.О. Ясиновський. Життєвий шлях». В ній докладно висвітлюється заслуга М.О. Ясиновського у розвитку вчення про ревматизм, розробка оригінального вітчизняного методу профілактики рецидивів ревматизму, що лягло в основу загальнодержавної системи охорони здоров'я. Велику роль у збереженні пам'яті та подальшого розвитку вчення про ревматизм та іншу патологію сполучної тканини відіграла завідувачка кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб та терапії, Заслужений діяч науки та техніки України, професор Олена Олександрівна Якименко, яка у 1998 році створила та очолила Одеський міський кардіоревматологічний центр.

За задумом провідного патофізіолога України, президента Українського наукового Товариства патофізіологів, Заслуженого діяча науки і техніки України, професора А.І. Гоженка на базі кафедр пропедевтики внутрішніх хвороб та загальної та клінічної патофізіології Одеського національного медичного університету проводилась робота з вивчення полісиндромної патології сполучної тканини, дифузних захворювань сполучної тканини, хронічних ревматичних захворювань серця, плече-лопаткового періартриту, артритів різного генезу тощо. Результатом плідної співпраці співробітників нашої кафедри з клініцистами стала монографія «Патофизиологические и клинические аспекты патологии соединительной ткани. Стандарты диагностики, лечения и профилактики» [2]. В ній наведено дані про роль спо-

лучної тканини в адаптації та дезадаптації до факторів зовнішнього середовища, що призводять до поліорганної та полісистемної патології, зниження якості життя та інвалідності в працездатному віці з сучасної точки зору. У практичному аспекті монографія викладає питання етіології, сучасної класифікації, клінічних проявів, діагностики, принципів лікування, завдяки чому вона була схвалена та використана лікарями не лише ревматологами, але й сімейними лікарями, терапевтами, ортопедами, травматологами тощо.

Сьогодні патологія сполучної тканини, яку відносять до групи ревматологічних захворювань запального та дегенеративно-дистрофічного характеру, має широке поширення через різні причини. Вона може відбуватися на будь-якому рівні (суглоби при ревматизмі, шкіра при системному червоному вовчаку, розростання кісток при акромегалії, карликовість і слизовий набряк при гіпофункції щитовидної залози та ін.). Зараз збільшилася кількість пацієнтів з дисплазією сполучної тканини уродженого або набутого характеру. Цим проблемам присвячено низку наукових праць, виконаних на базі багатопрофільного кардіоревматологічного відділення ОНМедУ, в осіб молодого віку (з 16 до 25 років), які проходили стаціонарне обстеження за направленням райвійськкоматів. В роботі «Роль імунної реактивності, білків теплового шоку, гормонів у патогенезі системного червоного вовчака» обговорюються механізми формування системного червоного вовчака за умов гіпореактивного стану сполучної тканини та залучення до вказаних механізмів стрес-травми, пов'язаної з повторною інфекцією, переохолодженням та ін. [4]. Показано особливості механізмів імунної відповіді з участю імунoglobulinів, Т-лімфоцитів, клітин головного комплексу гістосовмістності 1 та 2 класу, зокрема, роль білків теплового

шоку (HSPs) та естрогенів (у вагітних жінок). Обґрунтовано, що все вищезазначене, є головним у ланцюзі механізмів порушень й може провокувати патологію сполучної тканини, насамперед системного червоного вовчаку. Автори підкреслюють, що підходи до лікування повинні бути варіабельні та індивідуальні, найбільш прийнятним є синдромальний підхід з корекцією синдрому швидкої втоми, вегетативних порушень, аритмічного, неврологічного, судинного та ін. Проведений аналітичний синтез в майбутньому допоможе лікарям-клініцистам у пошуках та розробках методологічних підходів щодо таргетної терапії системного червоного вовчаку.

Великою подією в Одесі, незважаючи на пандемію коронавірусної інфекції, був Конгрес патофізіологів України, присвячений 120-річчю Одеської патофізіологічної школи (6-8 жовтня 2021 р.). До програми конгресу було включено доповідь І.П. Гуркалової «Наукові школи» [3], в якому вона ще раз наголосила на визначній ролі таких глибоких та яскравих представників медичної науки, як професорів В.В. Підви́соцького, В.В. Вороні́на, О.О. Богомо́льця та М.О. Яси́новського, які творили у лихоліття політичної нестабільності країни, голоду, холоду, відсутності зв'язку із зарубіжною наукою. Самовіддано працюючи в таких умовах, вони формували нових вчених, захоплених їх ідеями та стилем роботи.

Саме професор М.О. Яси́новський був одним із таких яскравих представників школи професора В.В. Вороні́на. Михайло Олександрович згодом писав: *«До лабораторії В.В. Вороні́на я прийшов у важкі для Одеси роки розрухи, голоду, пандемії висипного тифу. Хоча не було опалення, газу і світла, робота в лабораторії не припинялася на жоден день. Цей час був для мене першим випробуванням стійкості та завзятості у роботі, без яких не можна було й мрія-*

ти працювати з Володимиром Васильовичем».

Таким чином, частково представлені дані робіт кафедр загальної та клінічної патофізіології та пропедевтики внутрішніх хвороб та ревматологічного відділення Одеського національного медичного університету в даний час показують, наскільки розширилося коло уражень організму та його захисних ресурсів у період серйозних впливів – кліматичних, екологічних, стресових. Проте, простий та надійний метод для відкриття початкових стадій патологічних змін академіка М.О. Яси́новського одночасно дав спосіб прогностичної оцінки клінічного перебігу з урахуванням патогенетичних механізмів захворювання та можливість адекватно оцінити застосовуваний курс терапії. Але найголовніша його перевага як лікаря-клініциста полягає в тому, що він думав над кожним окремим випадком захворювання, аналізував патогенетичні механізми, системність ураження і завжди знаходив ключ до ефективного лікування. Цей стиль клінічного мислення наслідували і його найближчі учні. І коли вже не стало Михайла Олександровича, при розборі складних, нестандартних випадків захворювання доценти Г.Ф. Сенаторова та Л.Л. Лузін, незалежно один від одного, пропонували один і той самий курс лікування, розмірковуючи однаково, і завжди мали рацію, бо «школа М.О. Яси́новського» навчила їх цьому мистецтву.

За видатні заслуги у науці та клінічній медицині М.О. Яси́новський був визнаний Заслуженим діячем науки УРСР у 1951 році. У 1961 році він стає член-кореспондентом АМН СРСР, а в 1963 року – академіком АМН СРСР. В нашої пам'яті та в щоденній праці величезна вдячність видатному вченому, земляку за його багатогранну спадщину, оцінити яку допомагає час.

Література

1. Богомолець О.О. Вибрані праці / О.О. Богомолець. – Київ : Наукова Думка, 1969. – 302 с.
2. Гоженко А.И. Патолофизиологические и клинические аспекты патологии соединительной ткани. Стандарты диагностики, лечения и профилактики / А.И. Гоженко, Е.А. Якименко, И.В. Савицкий, И.П. Гуркалова, Л.В. Закатова. - Одеса : Лерадрук, 2015. - 147 с.
3. Кузьменко І.А. Наукові школи / І.А. Кузьменко, І.П. Гуркалова, А.І. Гоженко // Патологічна фізіологія – охороні здоров'я України. – Тези доп. VIII Національного конгресу патофізіологів України з міжн. участю, присв. 120-річчю Одеської патофізіологічної школи. - Одеса: УкрНДІ медицини транспорту 2020. – Т. 1. - С. 122-124 (3)
4. Якименко О.О. Роль імунної реактивності, білків теплового шоку, гормонів у патогенезі системного червоного вовчака / О.О. Якименко, Л.В. Закатова, І.П. Гуркалова, І.А. Кузьменко, Н.М. Антіпова, В.В. Тбілелі, Н.С. Тихончук, В.В. Василець // Актуальні питання транспортної медицини. – 2019. - №3(57). – С. 36-42.
5. Hertz L. Signaling and gene expression in the neuron-glia unit during brain function and dysfunction: Holger Hyđin in memoriam / L. Hertz, E. Hansson, L. Rцnnbdck // Neurochem Int. – 2001. – Vol. 39, N3. – P. 227-252. doi: 10.1016/s0197-0186(01)00017-1.

References

1. Bogomolets O.O. Vybrani pratsi. Kyiv : Naukova Dumka, 1969: 302 [In Ukrainian].
2. Gozhenko A.I., Yakymenko E.A., Savitsky I.V., Gurkalova I.P., Zakatova L.V. Patofiziologicheskiye i klinicheskiye aspekty patologii soyedinitel'noy tkani. Standarty diagnostiki, lecheniya i profilaktiki. Odesa : Leradruk, 2015: 147 [In Russian].
3. Kuzmenko I.A., Gurkalova I.P., Gozhenko A.I. Naukovi shkoly. Patolohichna fiziolohiya – okhoroni zdoroveya Ukrainy. Tezy dop. VIII Natsionalnoho konhresu patofiziolohiv Ukrainy z mizhn. uchastyu, prysv. 120-richchyu OdesNkoyi patofiziolohichnoyi shkoly. Odesa: UkrNDI medytsyny transportu, 2020; 1: 122-124 [In Ukrainian].
4. Yakymenko O.O., Zakatova L.V., Gurkalova I.P., Kuzmenko I.A., Antipova N.M., Tbileli V.V., Tikhonchuk N.S., Vasylets V.V. RolN immunoyi reaktyvnosti, bilkiv teplovoho shoku, hormoniv u patohenezi systemnoho chervonoho vovchaka. AktualNni pytannya transportnoyi medytsyny. 2019; 3(57): 36-42 [In Ukrainian].
5. Hertz L, Hansson E, Rцnnbdck L. Signaling and gene expression in the neuron-glia unit during brain function and dysfunction: Holger Hyđin in memoriam. Neurochem Int. 2001; 39(3): 227-252. doi: 10.1016/s0197-0186(01)00017-1.

*Вперше надійшла до редакції 05.01.2023 р.
Рекомендована до друку на засіданні
редакційної колегії після рецензування*